BOŽIDAR FINKA

PORIJEKLO NAZIVA CITORIJ

Da srednjovjekovni *Tilagus (Silagus)*, koji se spominje u ispravi izdanoj oko 995. god.,[1] nije današnje Šilo, kako je mislio Rački,[2] to je pokazao dr. A. Strgačić.[3] Prema tome i *Vallis maior sancti Victoris*, koja se spominje u istoj ispravi, nije kakva uvala na Šilu (Šilo je mali otočić u Kornatima i nema većih uvala), nego je, kako je također dobro opazio Strgačić,[4] dio velike uvale *Tilagusa (Silagusa)* na krajnjem jugoistoku Dugog otoka. To se dobro razabira i iz teksta same isprave, u kojoj se kaže, da ta uvala počinje od mjesta »*ubi Megarus dicitur*«, a za *Megarus* se zna, da je današnja Magrovica.[5]

Da se je kod te uvale nalazilo naselje, to nam također otkriva isprava, štaviše, točno se određuje i položaj tog naselja. Ono se nalazilo »*ex parte altana*« uvale. Termin *altanus* na raznim područjima može imati različito značenje. Sve zavisi o konfiguraciji tla, mjestu i položaju nekoga kraja. Prema potvrdama iz Du Cangea[6] pridjev je *altanus* poznat mnogim srednjovjekovnim latinskim piscima. Pored ostalih značenja, koja pridjev *altanus* ima u tim potvrdama, Du Cange donosi i ove definicije: »*Flatus qui in alto est, id est in pelago*«, »*Flatus in pelago est, per dirivationem ab alto, id est in mari, vocatus*«, »*Altanus autem proprie Eurus est seu Subsolanus*«. Slično je tumačenje i u Georgesovu rječniku:[7] »*ein Süd-südwestwind*« ili »*jeder Seewind, weil er vom Meere her (ab alto) wehe*«. Očito je dakle, da se ovdje radi o vjetru, koji puše s mora. To nam osim same riječi more (lat. *mare*, njem. *Meer)* potvrđuju i sinonimne riječi *pelagus* i *altum*. Nas u prvom redu interesira naziv za more *altum*, jer je od njega izveden i pridjev *altanus*. *Altum* nije ništa drugo do poimeničen primaran atribut za more. Sličan atribut za more imamo i u našem jeziku. Mjesto morska pučina ili kako drukčije kaže se *debelo more*.[8] Tako je prema Parčićevu rječniku[9] i u talijanskom jeziku *alto mare* u značenju morska pučina. Ali kad u ispravi nalazimo izraz »*ex parte altana*«, tu nam termin *altana*

ne znači vjetar, nego smjer, odakle puše vjetar. Prema konfiguraciji i položaju *Dugog otoka, Telašćice* i posebno uvale nazvane po sv. Viktoru i njihovu odnosu prema *debelom moru*, sa kojega puše *altanus*, stranu, koja se izriče pridjevom *altana*, treba identificirati sa jugozapadom. (Vidi priloženu kartu!) Da nam naziv za vjetar ujedno označuje i stranu svijeta, odakle puše taj vjetar, to nije ništa neobično. Za to imamo mnogo potvrda i u našem ARj.,[10] o kojemu je s pravom Skok na jednom mjestu rekao, da »on predstavlja danas najbogatije vrelo za naše ... studije«.[11] Za tu pojavu imamo potvrda i u današnjim našim govorima. Tako na pr. u saljskom govoru *zmõrac* ne znači samo vjetar (sjeverozapadnjak), nego i stranu svijeta. Kaže se: *tämo na zmõrac, grên na zmõrac, grê sa zmôrca* i sl. Tako je *bũra* određen vjetar, ali i strana svijeta, odakle puše taj vjetar (sjeveroistok). Primjeri: *pûše jâka bũra* (vjetar), *hödi drîto na bũru* (strana svijeta). U naših ćemo pisaca, pa i u narodnim govorima, naći i obrnutu pojavu, to jest, da se po strani svijeta zove i vjetar, koji odanle puše. Poznat je Preradovićev stih: *Sjever* (t. j. vjetar, koji puše sa sjevera) *brije sniježna brda.* Prema svim tim podacima možemo bez daljega dokazivanja zaključiti, da u primjeru u ispravi izraz »*ex parte altana*« treba tumačiti kao stranu svijeta, a već smo dokazali, da je to jugozapad.[12] Otuda izlazi, da se je naselje, koje se spominje u ispravi, nalazilo na jugozapadnoj strani uvale, koja se zove *Vallis maior sancti Victoris.* Postoje historijski dokumenti, da se je u tom naselju ili u njegovoj blizini nalazila crkvica posvećena sv. Ivanu (Cella sancti Johannis), o kojoj piše Strgačić u spomenutoj radnji. Po titularu te crkvice, sv. Ivanu, zove se još i danas *Stivänje põlje* i *Stivânjska gorà.* Tu je crkvicu Strgačić smjestio na brdašce, koje se (danas) zove *Citôrij*,[13] jer se na tom brdašcu još i danas opažaju temeljni tragovi neke crkvice. Strgačić donosi i njen tlocrt s opisom dimenzija.

U pogledu orijentacije u odnosu na značenje »*ex parte altana*« brdo se *Citôrij* po svom položaju prema tumačenju tog latinskog izraza također nalazi na jugozapadnoj strani uvale, t. j. u pravcu, u kom i naselje, ali otprilike jedan kilometar dalje od njega. Nije dakle čudo, što je to podudaranje i odvelo Strgačića da crkvicu sv. Ivana traži upravo na *Citôriju.*

Ivo Petricioli je korigirao njenu ubikaciju smjestivši je u samo *Stivänje põlje*,[14] jer se i tamo nalaze tragovi crkvice i naselja (naselje, koje se spominje u ispravi), pa je najlogičnije, da se je crkvica nalazila na mjestu, koje je po njoj i prozvano, a to je upravo *Stivänje põlje.*

Poslije takva postavljanja stvari ostalo je da se riješi, koji je bio titular crkvice na brdašcu, koje se (danas) zove *Citôrij*, i ima li o tome sačuvanih historijskih podataka.

Iz spomenute isprave, koja je izdana oko 995. god., saznajemo, da se je najuvučeniji dio uvale *Telâšćice (Tilagusa* ili *Silagusa)* zvao *Vallis maior sancti Victoris.* Nastaje pitanje, po čemu je ta uvala dobila ime sv. Viktora. I. Petricioli rješava to pitanje tako, da je titular crkvice

na *Citôriju* bio sv. Viktor, a po njemu da je dobila ime i uvala, koja se nalazi blizu tog brda, pogotovu, kad je već po titularu obližnje crkvice dobilo ime polje i brdo: *Stivânje pôlje* i *Stivânjska gorȁ*.[15]

Postavlja se i opet pitanje, da li i po titularu sv. Viktoru ima sačuvanih potvrda u lokalnoj toponomastici, kao što ih ima po sv. Ivanu. Strgačić kaže: »U toponomastici se ime sv. Viktora nije sačuvalo«.[16] Petricioli međutim i na to pitanje odgovara potvrdno i kaže, da je upravo naziv brda *Citôrij*, na kome se i nalazila crkvica, a i danas postoje njeni temeljni tragovi pa i ulomci rustikalne arhitekture, što smo zajedno utvrdili izvidom na tom mjestu, i što je on i snimio, *da je upravo naziv Citôrij izvedenica od sv. Viktor*. »Citorij ima da zahvali svoj oblik imena sv. Viktoru u domaćem govoru »sveti Vitorij«.[17] Ako je to tako, onda bi bilo sasvim dokazano, da je titular crkvice na *Citôriju* bio sv. Viktor, i razumljivo, da je po njemu dobila ime i obližnja uvala, što je vrlo obično u našoj srednjovjekovnoj nomenklaturi.

Ja prihvaćam Petriciolijevo mišljenje, da je *Citôrij* složenica od sv. Viktor, a to se može potvrditi i jezičnim sredstvima.

Kao što je poznato, po načelu starohrvatskog jezika od latinskog *sanctus* moralo je postati hrvatsko *sǫtъ*, a u kasnijem razvoju, kad je nazalni glas ǫ prešao u *u*, dobiveno je *sutъ* i konačno *sut*. Potvrde za *sut* nalazimo u mnogobrojnim našim toponimima, kao što su *Sutivan*, *Supetar*, *Sumartin*, *Sutomišćica* i dr. Negdje je razvoj išao još i dalje. Kad *sut* kao dio složenice nije bio pod naglaskom, t. j. kad je prevagnuo naglasak drugog dijela složenice, moglo je najprije doći do pokraćivanja, a onda i do redukcije nenaglašenoga *u*. Čitav bi razvojni put bio ovakav: *sanctus* > *sǫtъ sutъ* > *sut* > st. Takav je razvojni put i sadašnje stanje u toponimu *Stivânje pôlje*. Isto takvo razvojno stanje pokazuje i (iščezli) naziv *Stomorin* za obližnji otok *Kornat* od latinskog naziva *Insula sanctae Mariae*. Taj je latinski naziv zabilježen prvi put (prema sačuvanim historijskim podacima) u 14. stoljeću (1354),[18] i o njemu misli Antoljak, da je najstarije potvrđeno ime za *Kornat*.[19] Prema Antoljakovim podacima hrvatsko je ime *Stomorin* prvi put zabilježeno 1515. god.: *insula vocata Stomorin otock*.[20] Takva je tvorba i Stomorino kod Zadra i Stombrate (od Sancta Marta) kod Trogira. Sličnih potvrda donosi i Skok. Tako je na *Olibu* zabilježio *Stomorini lazi* (Sl. i rom. 83) s objašnjenjem »lazi, koji pripadaju crkvi Sancta Maria«. Sa *Šolte* donosi potvrdu *Stomorina* (Sl. i rom. 170), a s obližnje obale *Stomorska* (ibidem), pri čemu kaže: »Kao i na ostalim otocima, tako i na ovome *(Šolti)* imamo svetačkih imena kao nazive za terene. U tim imenima pridržan je latinski pridjev *sanctus* u hrvatskom obliku s(u)t«. To se dogodilo i s toponimom *Citôrij* od lat. brdo *sancti Victoris*. Prema tome za prvo vrijeme moramo pretpostaviti tvorbu **stvitorij*. Ovdje se još samo mora istaknuti, da ni klasično latinski oblik imena Victor nije ostao sačuvan, nego je bio zamijenjen toskansko talijanskim oblikom *Vittorio* s promjenom *ct (tt)* u *t*, što je mlađa pojava u hrvatskim posuđenicima na dalmatinskoj obali. Imamo je i u *trûta i trû-*

tica < tructa, *dȁtal* ili *dȁtil* < dactylus, tratûr < trajectorium i t. d.[21] Kako se u nazivu *Citôrij* radi i o pojavi nazala, odnosno o njenom refleksu u zamjenu za romanski samoglasnik + nazalni suglasnik *(sanctus* > *sǫtъ* > *sutъ* > *st)*, gornja se vremenska granica za stvaranje tog oblika može protegnuti do 12. stoljeća.[22] Pitamo se sada, da li je moguće da od oblika *stvitorij* dobijemo *citorij* i možemo li to dokazati jezičnim sredstvima hrvatskoga jezika i potkrijepiti primjerima sa sličnim ili istim pojavama. Da je u *stvitorij* moglo ispasti *v*, to se dokazuje mnogim sličnim primjerima iz našeg jezika, pa i iz saljskog dijalekta. Tako je na pr. današnje *cičati, čiča* (zima), *čika* postalo od starijega *cvičati, cviča, cvika*, što je od korijena **kvik*, koji je u *vikati*, i **kvi*,[23] od kojega je na pr. saljsko *kvīlīti*, a u književnom je jeziku palatalizacijom dobiveno *cviljeti*. Za potvrdu ispadanja *v* imamo u Salima i ove obične primjere: *sekřva* (<svekrva), *brôska* (<broskva), *kòcati* (<kvocati). Tako je ispalo *v* i u porodičnom imenu Šôrcov (< Švorcov). Dakle je i od *stvitorij* moglo nastati *stitorij*. Teže je dokazati, kako je mjesto *st* nastalo *c*, t. j. kako je od *stitorij* dobiveno *citorij*. Mi doduše imamo potvrda u hrvatskom jeziku, da je na mjestu nekadašnjega *st* sadašnje *c*. Takvi su primjeri *kocka* < *kostka* i dijalektičko *c(a)klo* < *st(a)klo, cablo* < *stablo*. Moramo se ipak pitati, na koji je način mjesto *st* došlo *c*. Mogli bismo pomisliti na metatezu *st* > *ts* > *c*. Međutim T. Maretić kaže (str. 70), da u primjerima »*kocka, cklo* ne treba *c* tumačiti premetanjem glasova, t. j. reći, da je *kocka, cklo* postalo od *kostka, stklo* tako, što su se konzonanti *st* premetnuli u *ts*, a otud da je nastalo *c*«. Za riječ *cvolika* on izrijekom kaže (str. 71), da je »*c* od *s*, t. j. isprva je bilo kao u drugim slavenskim jezicima *stvolika*, pa je *t* s neznana uzroka ispalo«. Za tu istu riječ i ARj. (svezak I, str. 874) donosi, da »pred *v* stoji *c* mjesto *st*«. Prema tome možemo utvrditi, da u hrvatskom jeziku mjesto *st* može biti *c*. Da li je to *c* nastalo po pravilu *st* > *ts* > *c* ili ispadanjem *t* i mijenjanjem *s* u *c* (kao u *cvolika* < *stvolika* i možda *koska* < *kostka*), to je za rješenje našega problema sasvim svejedno, jer je rezultat isti, Istaknut ćemo još i neke druge momente, koji su mogli pospješiti prijelaz *st* + *i* u *c* + *i*: mogla je djelovati analogija. *Stitorij* se oblikom i glasovno približava riječi *cimatôrij*, pa je ova posljednja mogla utjecati, da i od *stitorij* postane *citorij* (= Citôrij). Ne treba sasvim ni odbacivati mišljenje, da je taj prijelaz mogla potpomognuti i analogija s riječi *cīto*. No i kad ne bismo imali tih i sličnih potvrda u apelativima, u kojima su se dogodile iste glasovne promjene kao i u supstantivu *Citorij*, bilo bi to očito već iz toga, što takvu promjenu imamo i u nekoliko drugih supstantiva, kao što je *Cana* ili *Canka* od *Stanka (Stanislava)* (Isp. ARj. I, 754) i *Cane*, hypoc. od *Stanislav*. Sva nam dakle dosadašnja izlaganja govore u prilog spomenutoj fonetskoj promjeni bez obzira na druge riječi, s kojima je naziv *Citôrij* često u svezi. Uzmemo li međutim u razmatranje i te riječi, naš će zaključak dobiti još jednu snažnu potvrdu. Ja naime mislim, da je spomenuta glasovna promjena mogla biti pospješena i svezom prijedloga *s* i *Citô-*

CITIRANI TOPONIMI

1. Vallis maior s. Victoris
2. Magrovica
3. Artak
4. Podugopolje
5. Pasjak
6. Omišenjak
7. Jaz
8. Rujnica
9. Ošlje
10. Zaglavić
11. Zakučiči(n)
12. Dragnjevica
13. Burnji školj
14. Donji školj
15. Mrcinjak
16. Stivanje polje – Gruh
17. Grušine
18. Stivanjska gora
19. CITORIJ
20. Dražice
21. Grpašćak
22. Sali (Selo, Porat)
23. Omiš
24. Kobiljak
25. Belvedir (Kobiljarat)

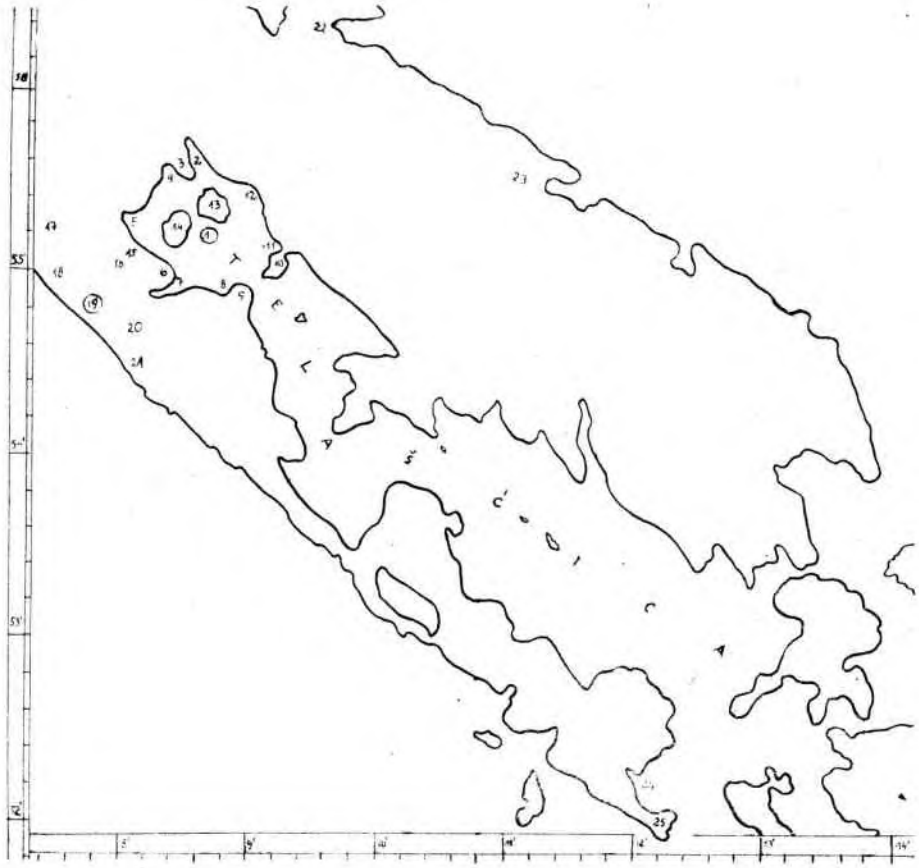

Telašćica (Tilagus)

rij : *s Citôrija* (< s Stvitorija ‖ Stitorija), jer je to jedan od najobičnijih prijedloga uz *Citôrij*. Budući da se izgovor nije pojednostavnio promjenom *s* (od *sъ*) u *sa*,[24] moralo je doći do drukčijeg fiziološkog pojednostavljenja, jer kao što kaže i Maretić (str. 32), skupovi od četiri (ili čak više) suglasnika u našem jeziku ne dolaze, osim u riječima, »kojima su nastavci *-stvo* i *-stven*«. Pojednostavljenje se izvršilo u obliku metateze: *ts* > *st*. Razvoj bi dakle bio ovakav: *s stvitorija* ‖ *stitorija* > *s tsvitorija* ‖ *tsitorija* > *s cvitorija* ‖ *citorija*, t. j. *s Citôrija*.

Kako se vidi, jezična nam izvođenja dosta uvjerljivo potvrđuju mišljenje o porijeklu naziva *Citôrij* od naziva brda *sancti Victoris*. Kako se naziv *Citôrij* dade i historijski identificirati sa nazivom brda, uvale i crkvice *sancti Victoris*[25] i kako, štaviše, možemo utvrditi i njihovu lokaciju na temelju historijskih potvrda, te nam činjenice samo dopunjuju i još uvjerljivije potkrepljuju naše jezične zaključke.

Radi potpunijeg tumačenja naziva lokaliteta, koji se u ispravi spominju, htio bih na ovom mjestu nešto reći i o atributu *maior*, koji stoji uz *vallis* u nazivu: *Vallis maior sancti Victoris*, a dosada nije protumačen. Ta je komparativna forma doista neobična, kad nema potvrde, da je postojala i *vallis minor*, respective *magna*. No ako se zna, kolika je otprilike *Vallis maior sancti Victoris* i kako izgleda, moguće je, barem hipotetički, razjasniti i taj naziv. Već je rečeno, da je ta uvala dio veće uvale *Telâšćice*,[26] i to onaj najčuveniji, ali se iz isprave saznaje i to, da se ne radi o kakvoj maloj uvalici, kakvih ima na desetke u *Telâšćici*, nego o nešto većoj uvali, koja se i sama grana u manje uvale. Od njih se jedna *(Megarus)* spominje i u ispravi. Kako se naselje, o kojem je riječ, nalazilo jugozapadno od uvale, izlazi, da su toj uvali pripadale svakako još i manje uvale, koje se danas zovu *Podûgopolje*[27] i *Pâsjak* ili *Pàsjak*,[28] a nalaze se između *Mâgrovice (Megarusa)* i naselja. Ali uvali je sv. Viktora još pripadala i manja uvala, koja se danas zove *Jâz*.[29] Taj nam se zaključak nameće otuda, što je naselje u *Stivànjem pòlju*, kojega su se stanovnici intenzivno bavili ribolovom *(fuerunt vendite piscationes)*, moralo imati i izlaznu luku *(pòrat)*, a to je mogao biti samo *Jâz*. Obližnji *Pâsjak* je malena i slabo zaštićena uvalica, nepogodna za trajnije zadržavanje ribarskih brodova i obavljanje ribarskih poslova (sušenje i spremanje, makar i primitivnih, mreža, povlačenje na kopno i popravljanje brodova), a i od mjesta na kome se na *Stivanjem polju* nalazilo naselje, odvaja je visoko, kamenito i strmo brdo *Mrcînjak*,[30] koje jako otežava pristup s te strane uvali, a zaobilazni je put nekoliko puta dalji nego do uvale *Jaza*, koja je veća, prirodno zaštićena i prikladnija za zadržavanje brodova, a ima i sve ostale uvjete kao ribarski porat, kojih nema *Pâsjak*. Da se radi baš o *Jazu* kao ribarskom portu, mislim da je jasno i iz teksta same isprave. U ispravi se kaže, da je *Vallis maior sancti Victoris* išla »*a loco ubi Megarus dicitur usque ad casas, quae suae piscationis quartam portionem se habentibus dare solebant*«. Kuće, o kojima je ovdje riječ, nisu se mogle

na onom terenu nalaziti nigdje drugdje, nego u *Jazu* ili njegovoj blizini, jer ostale uvale *(Podûgopolje* i *Pâsjak)* ne pružaju ni minimalne uvjete za bilo kakvu gradnju kuća ili čak naselje, dok je *Jâz* i čitav onaj predjel i s jedne i s druge strane upravo idealan i za veće naselje. Moramo zaključiti, da je kućâ bilo i na samoj obali u *Jazu*, jer samo tako možemo protumačiti stavak iz isprave »*usque ad casas*«. Kako su se ipak tragovi naselja uglavnom sačuvali na *Stivanjem polju*, zapravo na njegovu jugoistočnom kraju, koji se zove *Grûh*,[31] ja to tumačim tako, da se glavno naselje zaista nalazilo na *Stivanjem polju*, ali da su se i na *Jazu*, kao njegovu portu, nalazile kuće, koje su bile magazini za spremanje ribarskih sprava i ribe.[32] Analognih pojava imamo još i danas na mnogim našim otočkim mjestima. Tako je na pr. i stariji dio mjesta *Sali (Selô)* podalje od mora, dok je tek noviji *(Pôrat)* uz more, a razvio se je oko magazina, što su ih tamo imali stanovnici *Selâ (Seljâni)*. Slično je sa *Zaglavom* (porat *Tŕluke* < *Triluke*), *Žmanom* (porat *Žmânšćica*) i t. d. Prema tome bi analogan podatak o naselju u *Stivanjem polju* i njegovu portu *Jazu* bio samo dokaz, da je ta pojava i u tom kraju vrlo stara.[33]

Kad smo dakle utvrdili, da je uvali nazvanoj *Vallis maior sancti Victoris* nesumnjivo pripadao i *Jâz*, nameće nam se od sebe zaključak, da je ta uvala izlazila izvan okvira, što ga zatvaraju *Dônji* i *Bûrnji škôlj*,[34] pa njeno prostiranje možemo protegnuti do rtova, koji se zovu *Zâglavić* ili *Pûnta Zâglavića*[35] i *Ôšlje* ili *Pûnta Ôšlja*.[36] Prema tome bi toj uvali još pripadale i uvale *Rûjnica*,[37] koju zaokružuje *Ôšlje*, uvala *Zakûčiči(n)*,[38] koju zaokružuje *Zâglavić*, i uvala *Dragnjëvica*,[39] koja se nalazi između *Zakučičina* i *Magrovice*. U toj uvali nalazio bi se prema tome još i *Ârtak*,[40] koji odvaja *Magrovicu* od *Podugoga polja*, i *Omîšenjak*,[41] koji se nalazi između *Pasjaka* i *Jaza*. Takvo uokvirenje uvale čini se najopravdanije, jer ga tako diktira geografski izgled tog dijela *Telašćice*. (Vidi priloženu kartu.) Svi su nam ti podaci bili potrebni da utvrdimo, da je *Vallis maior sancti Victoris* prostrana, razvedena i kao takva podesna za ribolov, kako bismo opravdali i protumačili njen atribut *maior*.

Maior je s gledišta klasičnog latiniteta doduše komparativ od *magnus* (3), ali s gledišta romanistike može imati i značenje pozitiva (starodalmatinski i krčkoromanski *mauro* < *maior*, rumunjsko *mare*, sve u značenju *velik*).[42] Tako je komparativ mjesto pozitiva i u talijanskom nazivu za *Učku Monte maggiore*, a slično je i u Toskani *Valmaggia* < *Vallis maior*, t. j. *Velika uvala*. I najstarija sačuvana potvrda za *Dugi otok*, koja potječe iz god. 1289., donosi naziv za otok *Insula maior* (Slav. i rom. 14), gdje komparativ ima značenje pozitiva. Zbog toga i *maior* u *Vallis maior sancti Victoris* ne mora nužno imati komparativno značenje, iako bi se i ono dalo braniti, nego ima značenje *velik*, pa *Vallis maior* nije ništa drugo do »*Vela draga*« ili »*Vela uvala*«.

ZAKLJUČAK

Vallis maior sancti Victoris, što se spominje u ispravi izdanoj oko 995. god., dio je uvale *Tilagusa (Silagusa)*, današnje *Telašćice*, a dobila je ime po crkvici s titularom sv. Viktorom. Ta se crkvica nalazila na brdu, koje se danas zove *Citôrij*. Da se nalazila upravo na *Citoriju*, to potvrđuje i sam naziv *Citorij*, koji je po njoj dobio ime.

BILJEŠKE

[1] Dr F. Rački, Documenta, str. 25, 1877.

[2] Spom. dj., str. 26.

[3] Dr A. Strgačić, Cella sancti Johannis in Tilago, Časopis za hrvatsku povijest, svez. IV, str. 321. i dalje, Zagreb 1943 (Cella).

[4] Dr A. Strgačić, Cella, str. 322.

[5] Dr A. Strgačić, Cella, str. 316, bilješka 2. i Petar Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, str. 17, Zagreb 1950, (Sl. i rom.)

Za *Megarus* kaže Skok, da je predrimski naziv i da »odgovara točno u današnjoj toponomastici osnovi Magr- u nazivu uvale Magrovica«, za koju drži, da »je to vjerojatno grčka riječ megaron »velika kuća« kao i »Savar«, koji je jedno nastanjeno mjesto na Dugom otoku.

[6] Dominico Du Cange (Carolo Dufresne), Glossarium mediae et infimae latinitatis, tomus primus, pag. 206, Parisiis 1840.

[7] Dr Karl Ernst Georges, Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch, erster Band, str. 247, Leipzig. 1855.

[8] Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, svezak II, str. 327. (ARj.)

[9] Dragutin A. Parčić, Rječnik talijansko–slovinski (hrvatski), str. 36. s. v. *alto*, Senj 1877.

[10] Vidi na pr. svezak I. str. 789. s. v. 2 *bura* i svezak IV, str. 674. s. v. 1 *jug*.

[11] Akademik Petar Skok, Leksikologijske studije str. 5, Posebni otisak iz 272. knjige Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1948.

[12] Današnji je naziv za taj vjetar u Salima *dònjak* ili *vītar z dôla*, a prema tome se i ta strana svijeta zove *dônja* ili priloški *dôli*. (Isporedi i *Dônji škôlj.)* Pored toga ima i naziv *jäprk* ili *jäpršnja* strana. Dolazi od talijanskoga pridjeva *aprico*, kojemu je značenje *prisojan, sunčan, prema suncu*. (Isporedi citirani Parčićev rječnik.)

[13] *Citôrij* (s takvim se akcentom govori) je longitudinalna uzvisina (brdo) duga nekoliko stotina metara i otprilike je jednako visoka (oko 100 metara) na čitavoj svojoj dužini. Diže se neposredno iznad *Stivânjeg pòlja* i *Jâza* (o kojemu vidi u ovoj radnji). Sa sjeverozapadne strane *Citôrija* u blagom se ovalnom usponu nastavlja *Stivânjska gorȁ* (vidi u ovoj radnji), koja ga nadvisuje za dvadesetak metara, a u produžetku s jugoistočne strane nastavlja se izrazitije brdo *Grpâšćak*. Između *Citôrija* i *Grpâšćaka* nalazi se predjel blagih nagiba, koji se spušta sve do *Jâza*, a zove se *Drȁžice*. *Drȁžice* su deminutivni oblik pl. t. apelativa *drȁga*. Prema *kûlfu (kûlaf*, gen. *kûlfa* = otvoreno, debelo more) se *Citôrij*, a tako i *Stivânjska gorȁ*, spušta vrlo strmo, na mjestima i u obliku okomitih stijena, dok je *Grpâšćak* s morske strane posve odsječen okomitim stijenama, visokim koliko i samo brdo. Taj se čitav kraj s morske strane zove *Pȍstene (Pod stene)*. (Za deklinaciju vrijedi isto, što je rečeno za *Podûgopolje*. Vidi bilješku 27. Kaže se: *bî san Pȍstene, grên Pȍstena)*. Treba li pobliže označiti mjesto, upotrebljava se uvjetni termin *Pod Grpâšćak, Po(d) Citôrij, Po(d) Stivânjsku gorȕ*. Od *Citôrij* nema pridjevske izvedenice. Govori se: *grên na Citôrij, bî san na Citôriju, grên s Citôrija, ko(d) Citôrija, po(d) Citôrij, po Citôriju (pâsê ovčîne), o(d) Citôrija*.

[14] Ivo Petricioli, Spomenici iz ranog Srednjeg vijeka na Dugom otoku, str. 57., Starohrvatska prosvjeta III, serija–svezak 3. Zagreb 1954. (Spomenici).

[15] Ivo Petricioli, Spomenici, str. 57. Potvrdu za svoje mišljenje Petricioli nalazi »u buli pape Celestina III. iz 1195 .god.«, pa je prema tome svoje mišljenje formirao na historijskim izvorima.

[16] Dr A. Strgačić, Cella, str. 325.

[17] I. Petricioli, Spomenici, str. 59.

[18] S. Antoljak, Kornat, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru br. 1, str. 110. i 112., bilješka 9, Zagreb 1954. (Radovi.)

[19] S. Antoljak, Radovi, str. 110.

[20] S. Antoljak, Radovi, str. 110. i bilješka 18, str. 113.

[21] Petar Skok, Zeitschrift für romanische Philologie LIV, str. 426.

[22] Kao što je poznato, već na Baščanskoj ploči, koja je, kako se drži, pisana 1100. god., umjesto nazalnih suglasnika ǫ i ę nalazimo njihove reflekse *u* i *e*, što nam je dokaz, da nazalni izgovor nije nadživio 12. stoljeće. Isporedi: Vj. Štefanić, Opatija sv. Lucije u Baški, str. 3–6, Zagreb 1937., što je posebni otisak iz »Croatia sacra« od god. 1936.

[23] Dr T. Maretić, Gramatika i stilistika[2], str. 69, Zagreb 1931. i ARj. I, str. 777. i dalje.

[24] Primarni se prijedlog *sȏ* u Salima reflektirao pred bezvučnim suglasnicima kao *s (s tlohȁ, s tȉćun)*, a pred zvučnima kao *z (z bȕre, z bȕrun)*. Pred sonornima je obično *s*, kao u primjeru: *s mânun*, gdje je izgovor olakšan samoglasnikom *a* između *m* i *n*. U govoru je prijedlog *z* posve prionuo uz imenicu *bȕra* te se više i ne osjeća kao prijedlog, nego se skupa s imenicom izgovara i osjeća kao jedan priloški izraz: *zbȕre*. (Isp. *zmȏrac.)* Zato je na mjesto staroga prijedloga *z* došao nov prijedlog *-sa* (Ja u tome vidim utjecaj štokavskoga dijalekta), pa se kao i *sa zmȏrca* govori *sa zbȕre*, tako i *sa zjȕga*, a prema njima i *sa zjâprka*.

[25] To pokazuje Petriciolijeva radnja.

[26] Naziv *Telâšćica* od *Tilagus* ostao je do danas nerazjašnjen. Skok (Sl. i rom., str. 116) misli, da »naziv Tilagus i Megarus nijesu latinski, nego predrimski«.

[27] Tvorba tog toponima je jasna. Sastavljen je od *Pod Dugo polje*, kako ga i bilježi Skok (Sl. i rom., str. 117). Lokativ je izjednačen s akuzativom, koji glasi (kao i nom.) *Podȕgopolje*. Uz ta dva padeža ne dolaze prijedlozi *u* i *na*, koji označuju mjesto ili pravac kretanja. Smisao se razabira iz rečeničnoga sklopa *(grȇn Podȕgopolje, bî san Podȕgopolje*, ali: *bî san us* [= uz] *Podȕgopolje*. U ostalim se padežima zbog promjene u deklinaciji taj toponim izgovara kao dvije riječi, pa ga tako valja i pisati (kod *Podȕgoga pȍlja, mȅju Podȕgin pȍljun* i ...).

[28] *Pâsjak* (izgovor u *Selȕ)*, *Pȃsjak* (izgovor na *Pôrtu)* bilježi Skok (Sl. i rom., str. 117) *Pasijak*. Sastavljen je od *pas-jak*. Izvedenice sa sufiksom *-jak* dosta su česte na tom području. Samoglasnik *a* iz *-jak* je postojan *(kod Pâsjaka, na Pâsjaku)*.

[29] I *Jȃz* bilježi Skok (Sl. i rom., str. 117). To je geografsko ime nekadašnji apelativ, koji je poznat gotovo u svim našim krajevima. Riječ je opceslavenska. (Isp. ARj. svezak IV, str. 499. s. v. 2 *jaz)*. Akcenat je u kosim padežima obično na kraju *(Jāzȁ, Jāzȕ)*, iako se javlja tendencija, da se zadrži na prvom slogu, jer se čuje i *Jâza, Jâzu*. To se osobito provodi na apsolutnom kraju: *bî san na Jâzu*, ali: na *Jāzȕ san bi*.

[30] *Mrcînjak* je metaforička izvedenica, načinjena kao i *Pâsjak*. Akcenat je stalan.

[31] *Grûh*, a ima i izvedenica pl. t. s nastavkom *-ina: Grušȉne*, također je nekadašnji apelativ. Potvrdu iz Dubašnice na Krku sa značenjem *kamenje sitno, stučeno* donosi i ARj. svezak III, str. 479. Akcenat se u kosim padežima ponaša kao i kod *Jaza* (Vidi tamo). Spominje ga i Strgačić, Cella, str. 326. Postoji i naselje *Grusi*, zaselak sela Briševa u zadarskom kotaru (Administrativno-teritorijalna podjela 1851, str. 40).

[32] Stvar je arheologa da utvrde, ima li u *Jazu* tragova kakvih građevina iz toga vremena, kao što ih ima na *Stivanjem polju* i na *Citoriju*, ali je činjenica, da u *Jazu* ima i danas ruševnih građevina (pored čobanskih stanova), koje su svakako iz novijega i najnovijega vremena, dok u ostalim obližnjim uvalama nema takvih tragova, a niti je tko u najnovije vrijeme pokušao da ih gradi. Jedino, što nalazimo u svakoj uvali, a tako i u Jazu, jest to, da su u njima napravljeni mūli (mūl, gen. mūlā) od neuredno naslagana kamenja, kako bi se omogućilo privremeno pristajanje brodovima, najviše u ribarske svrhe.

[33] Što su se naselja po našim otocima primarno stvarala u unutrašnjosti, na padinama brda i ukraj kakve obradive površine, to je razumljivo otuda, što je prvo zanimanje njihovih stanovnika bilo stočarstvo i ratarstvo, a tek onda ribarstvo. Osim toga na taj su način ta naselja bila zaštićena od iznenadnih pljački pomorskih gusara, o kojima još i u naše vrijeme postoji tradicija kod naroda obližnjih sela. Umjesto druge mnogobrojne literature o toj pojavi upućuje se na Gušićev opis Mljeta, i to zato, jer su se na njemu manje više formirale iste antropogeografske prilike kao i na Dugom otoku. (Branimir Gušić, Mljet, Antropogeografska ispitivanja I. dio, str. 13. i 17. u ediciji Etnološka biblioteka, svezak 14, Zagreb 1931.)

[34] Za *Bûrnji škôlj*, pored *Gôrnji škôlj*, kako ga bilježi i Skok (Sl. i rom., str. 122) valja reći, da je dobio ime prema strani svijeta, na kojoj se nalazi u odnosu na *Dônji škôlj*, a to je sjeveroistočna strana, u domaćem govoru *bûrnja* strana.

[35] *Zâglavić*, dem. od *Zâglav*, običan je toponim u tom kraju. Donosi ga i Skok (Sl. i rom., str. 121). Još se dobro osjećaju sastavni dijelovi te složenice: *za-glav*, sa značenjem *za glavom*, to jest *za brdom*. Akcenat je stalan.

[36] Za *Ôšlje* kaže Skok (Sl. i rom., str. 123), da je pridjev srednjega roda od *osao (osal)*. Nazivi lokaliteta po životinjama dosta su česti u tom kraju. (Ispor. Pasjak). *Ôšlje* se mijenja po nominal. dekl. Akcenat je stalan.

[37] Tako se zove i zemljište oko te uvale. Ime vjerojatno dolazi od crvenkaste boje zemlje, koja se pri jakim kišama toči u uvalu, te i more poprimi crvenkastu boju zemlje. Tumačenje i potvrde vidi i u ARj. svezak 14, str. 255. Prema Skoku (Sl. i rom., str. 72) *Rûjnica* je ime zemljištu i na Pagu, koje je također načinjeno prema kakvoći zemljišta.

[38] Taj je toponim složenica od *Za Kučičin*, kako ga i bilježi Skok (Sl. i rom., str. 117). Nominativni mu je lik danas *Zakûčiči* (s reduplikacijom *ku* i *Zakûkuči)*. Često se govori indeklinabilno i uz prijedloge *(kod Zakûčiči)*, a ako se sklanja, dobiva uvijek formant *-n*, koji se u nominativu ne govori *(kod Zakûčičina)*. Akcenat mu je stalan.

[39] *Dragnjëvica*, tako je bilježi i Skok (Sl. i rom., str. 122), po svoj je prilici poimeničena izvedenica s nastavkom *-ica* od adjektiva za oznaku pripadnosti načinjenog od ličnog imena *Dragnjej* (Vidi ARj. svezak II, str. 478): *Dragnjeva* (sc. uvala). Mislio sam i na svezu s imenicom *drâga*, ali je onda nejasan onaj (nazovimo ga) infiks *-njev*, za koji nema analogije.

[40] Taj toponim donosi i Skok (Sl. i rom., str. 123), a tumači ga i Strgačić. (Ante M. Strgačić, Neka toponomastička i topografska pitanja Dugog otoka, str. 91, Zagreb 1949. – Posebni otisak iz Starohrvatske prosvjete III. serija, svezak I.) *Ârtak* (akcenat je stalan i *a* ostaje i u kosim padežima) je deminutivni lik imenice *rt* s karakterističnim čakavskim popratnim samoglasnikom *a*, koja osobina danas nije poznata saljskom govoru, pa bi nam taj relikt bio dokaz, da se nekada i na tom području sonantno *r* izgovaralo s popratnim samoglasnikom. I drugi refleks sonantnoga *r* imenice *rt*, kao u primjeru *Veli rat* (tako se zove krajnji sjeverozapadni rt Dugog otoka) današnjem je saljskom govoru nepoznat, ali da je i on nekada bio živ na tom području svjedoči nam grafija iz 1376. (kod Skoka griješkom 1375) *Cobiglarat*, od kojega je današnji *Kobîljak*. (Isporedi: Codex dipl. svezak 15, str. 244. i kod Strgačića, Toponomastička pitanja, str. 90). *Kobîljak* je danas uvala, koju zatvara krajnji jugozapadni rt Dugog otoka, dok je naziv za sam rt zamijenjen talijanizmom *Belvedîr*.

[41] *Omîšenjak* je izvedenica od *Omiš*, brijeg i rt jugoistočno od Sali, koji bilježi i Skok (Sl. i rom., str. 119) i Strgačić (Toponomastička pitanja str. 92), a prvi put je u grafiji Holmis zabilježen god. 1338. (Isporedi: Codex dipl., svezak 10. str. 400). Tako se zove i grad kod Splita *(Omiš)*, a istog je postanja i grad na otoku Krku *(Omišalj)*. Za usporedbu upućuje se na ARj. svezak VIII, str. 920, a za ostalo na Strgačićevu radnju.

[42] Upor. o tome Skokovu studiju u časopisu Romania (Paris), sv. L (1924), str. 223.

RÉSUMÉ

PROVENANCE DU TOPONYME »CITORIJ«

Se basant sur les travaux de Strgačić *(Cella sancti Johannis in Tilago*, Časopis za hrvatsku povijest, sv. IV, Zagreb 1943) et de Petricioli *(Spomenici iz ranog Srednjeg vijeka na Dugom otoku*, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., sv. 3, Zagreb 1955), l' auteur met en rapport le toponyme *Citorij* avec *Vallis maior sancti Victoris*, mentionnée dans un acte provenant de 995. Il s'accorde avec les auteurs cités pour admettre que ladite *vallis* pourrait faire partie d'une autre *vallis* plus grande qui dans le même acte est nommée *Tilagus* et correspond à l'appellation actuelle de *Telašćica*. L'auteur détermine les limites de la même *vallis* en énumérant toutes les localités qu'elle comprenait: Magrovica, Artak, Podugopolje, Pasjak, Omišenjak, Jaz, Rujnica, Ošlje, Zaglavić, Zakučiči, Dragnjevica, Burnji školj i Donji školj, ce qui lui permet de pouvoir expliquer l'attribut *maior* de la dénomination *Vallis maior sancti Victoris*. En citant l'opinion de Petar Skok, l'auteur démontre que le comparatif *maior* peut en langues romanes avoir le sens de positif, c'est-à-dire le sens de *magnus*, ce qui est par exemple le cas de la dénomination *Insula maior* pour l'île de Dugi otok et *Monte maggiore* pour la montagne Učka.

L'auteur pose la question de la conservation du nom de saint Victor dans la toponymie locale, c'est-à-dire du saint qui a donné son nom à la *vallis* mentionnée dans l'acte cité de 995. Contrairement à Strgačić, mais d'accord avec Petricioli, l'auteur constate que le nom de saint Victor s'est conservé dans la dénomination actuelle *Citorij*. *Citorij* est une colline longitudinale, d'une étendue d'à peu près 100 mètres et d'une altitude maximum de 99 mètres. Elle s'allonge dans la direction Sud-Ouest, en partant de la vallée (vallis) Saint Victor, au-dessus de Stivanje polje et de Jaz. À cet endroit on trouve encore aujourd'hui les restes des fondements d'une église qui a été dédiée, d'après Petricioli, à saint Victor. D'après le nom de ce saint ont reçu leurs dénomi-

nations la colline et la vallée attenante ce qui est un phénomène normal dans notre toponymie moyenâgeuse.

Voici comment l'auteur explique l'évolution phonétique qui a eu pour résultat que *Sanctus Victor* a donné *Citorij*. D'abord, d'après les lois de l'ancien croate, le *an* de *sanctus* a donné la voyelle nasale ǫ, qui est passée ensuite en *u* suivant l'évolution ultérieure de la même voyelle nasale. La voyelle finale *-u* de *sanctu* (forme vulgaire de *sanctus)* a donné d'abord la semi-voyelle qui a complètement disparu, et c'est ainsi que nous avons eu la forme *sut*. La forme latine *Victor* a été changée en *Vittorio* toscano-italien qui a donné dans le dialecte local *Vitorij*. Dans le composé *Sutvitorij, la voyelle *u* ne se trouvait pas accentuée et c'est pour cela qu'elle a été réduite. C'est ainsi qu'on a eu la forme *Stvitorij. D'après un phénomène caractéristique dans le dialecte local, le *v* dans la position CCv + V tombe et on obtient la forme *Stitorij. De là nous pouvons obtenir très facilement la forme *Citorij* avec la consonne *c* produite soit par la métathèse *st* > *ts* > *c* soit par la reduction du *t* et le changement du *s* en *c*. Des preuves existent pour les deux changements, cf. Canka < Stanka et cinja < sěna. Il n'est pas exclu que le changement a été conditionné par l'influence du mot *cimatorij* »cimetière«. Par conséquent, les lois phonétiques confirment l'hypothèse que le toponyme *Citorij* d'aujourd'hui tire son nom de la dénomination de la vallée et de la montagne d'après le nom du saint Victor (Sanctus Victor) qui était en vigueur au moyen âge, hypothèse corroborée aussi par des données historiques.